

Geografie sídel

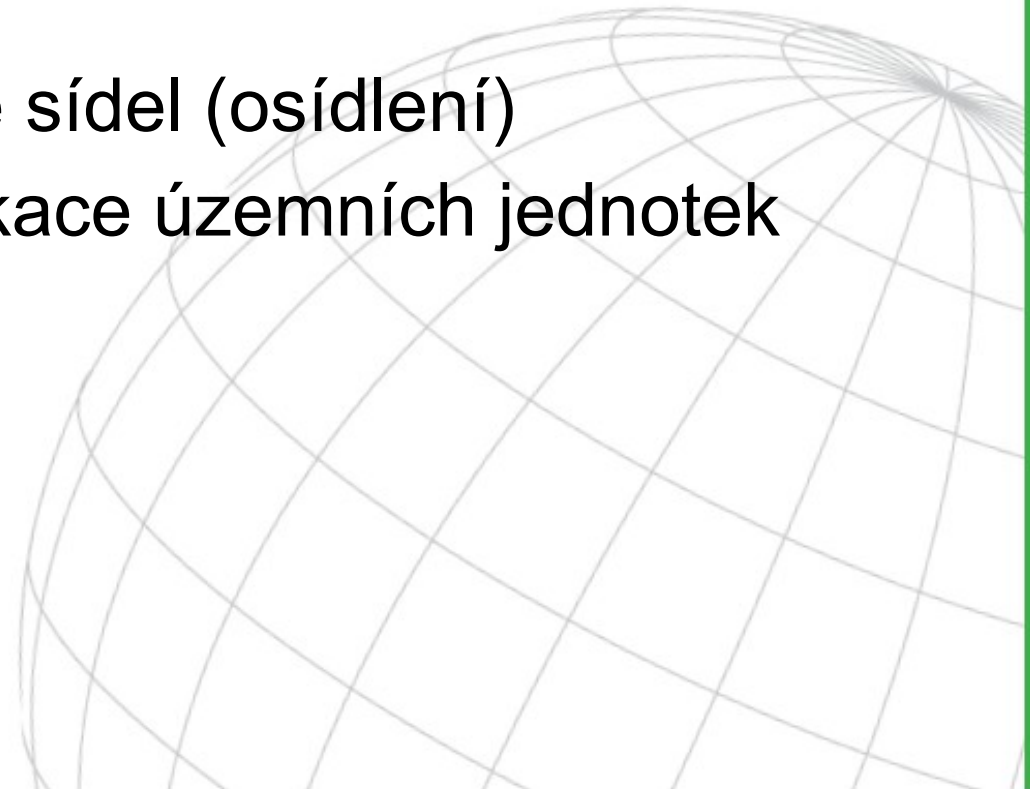
Přednáška z předmětu KMA/SGG

Otakar ČERBA

Západočeská univerzita v Plzni

Obsah přednášky

- Základní definice
- Klasifikace sídel
- Venkovské osídlení
- Základní teorie geografie sídel (osídlení)
- NUTS – evropská klasifikace územních jednotek
- Klasifikace sídel v ČR

Geografie sídel vs. geografie města

- Geografie sídel (geography of settlement) se spíše zaměřuje na prostorové uspořádání a prostorové vztahy jednotlivých sídelních útvarů – systém osídlení
- Geografie města se zabývá konkrétním sídlem, jeho vnitřní strukturou a vnějšími vazbami – město jako systém
- V poslední době sílí trend zařazovat geografii sídel a geografii města (případně venkova) do jedné disciplíny, tzv. **urbánní geografie** (urban geography)

Sídlo

Sídlem rozumíme seskupení sídelních jednotek (domů) včetně hospodářských objektů a dopravních zařízení na určitém vymezeném území

Základní diferenciacie

Venkovská sídla (sídla venkovského typu)

Rozptýlená (samoty) – Amerika, Austrálie, horské oblasti, subpolární oblasti

Skupinová – Evropa, Afrika, Asie, V pobřeží USA

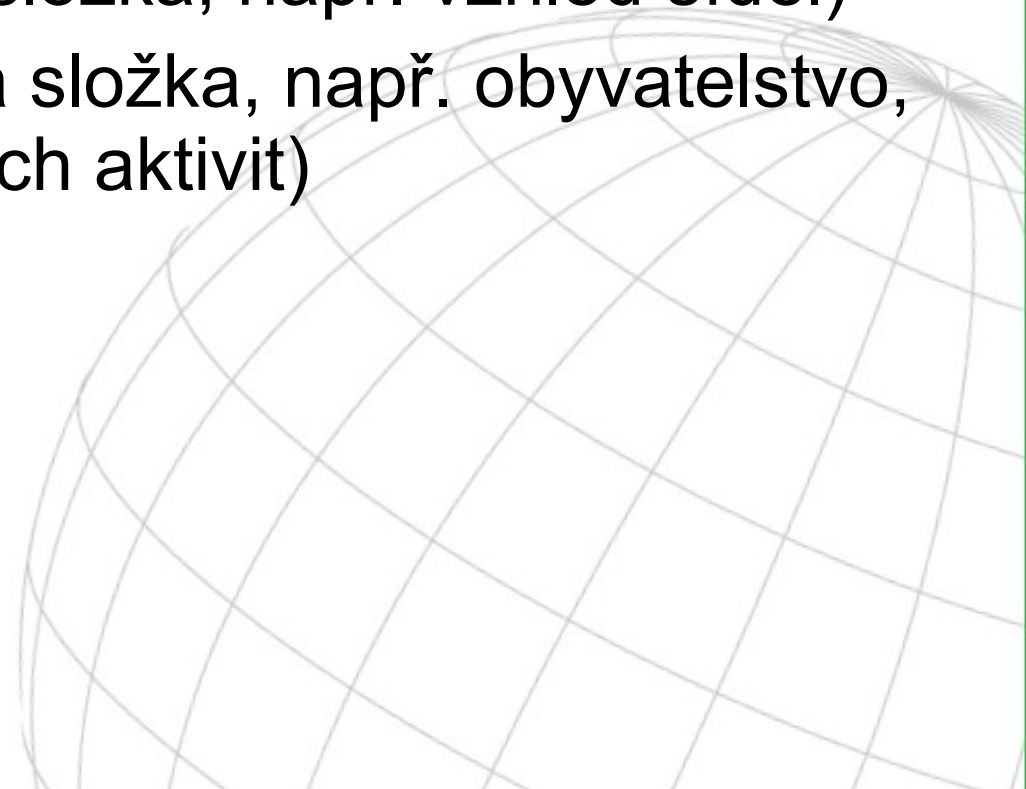
Městská sídla (sídla městského typu)

Osídlení

Osídlení se skládá ze dvou základních složek

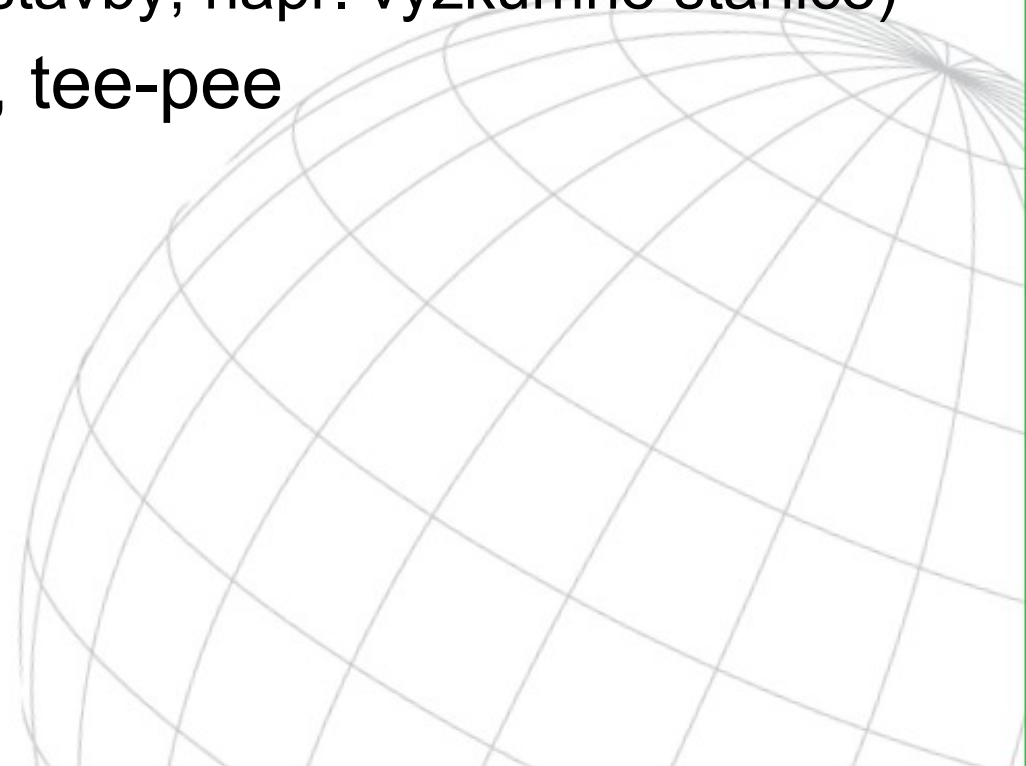
- materiálních (stabilní složka, např. vzhled sídel)
- sociálních (dynamická složka, např. obyvatelstvo, včetně jeho veškerých aktivit)

Dělení sídel

Podle pobytu člověka

- Trvale obydlená
- Přechodně obydlená
  - Jednoduchá (kočovníci, lovci)
  - Moderní (= montované stavby, např. výzkumné stanice)
- „stěhovavá“ - např. iglů, tee-pee

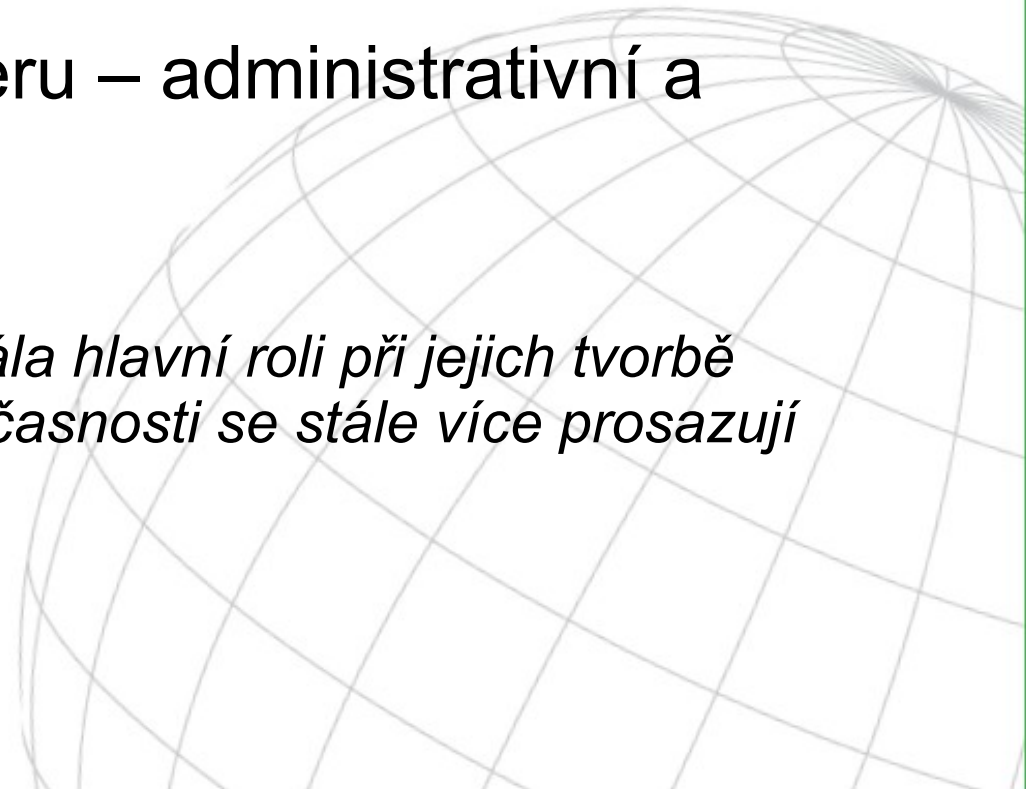
Vznik sídel - faktory

Přírodní podmínky – reliéf, klima, vegetace, geologické podloží atd.

Socioekonomické podmínky – doprava, služby, výroba apod.

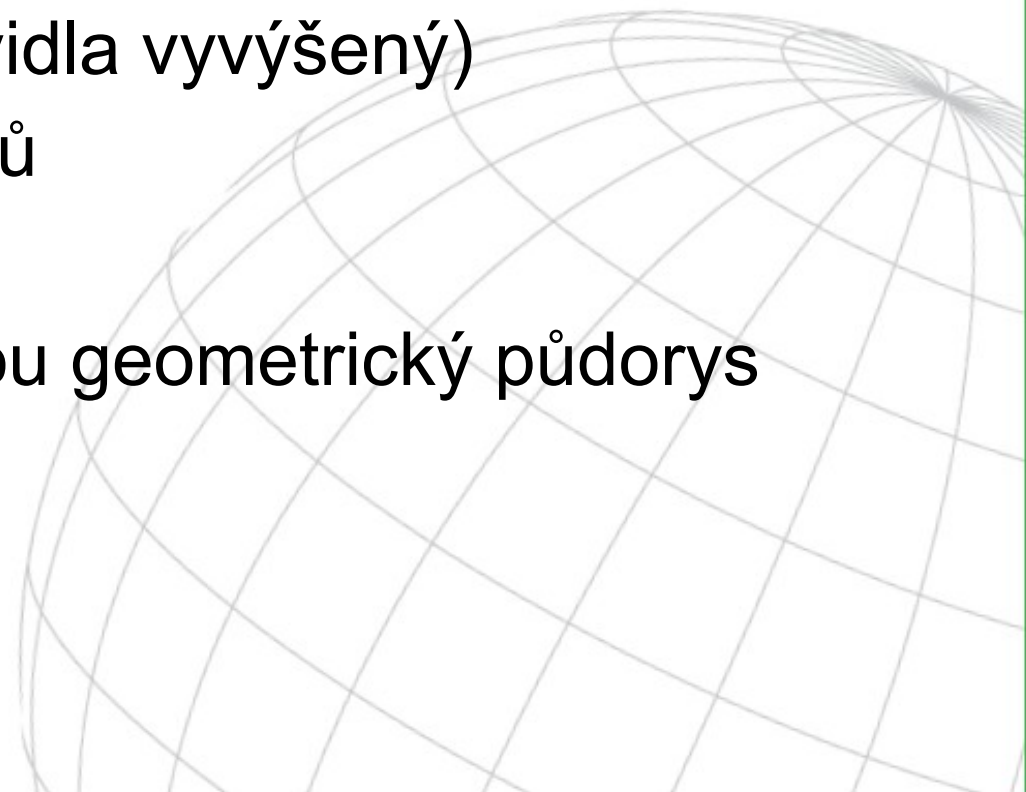
Činitelé obecného charakteru – administrativní a politické uspořádání

V raných etapách rozvoje sídel hrála hlavní roli při jejich tvorbě fyzickogeografické limity, v současnosti se stále více prosazují socioekonomická omezení

Vývoj venkovských sídel

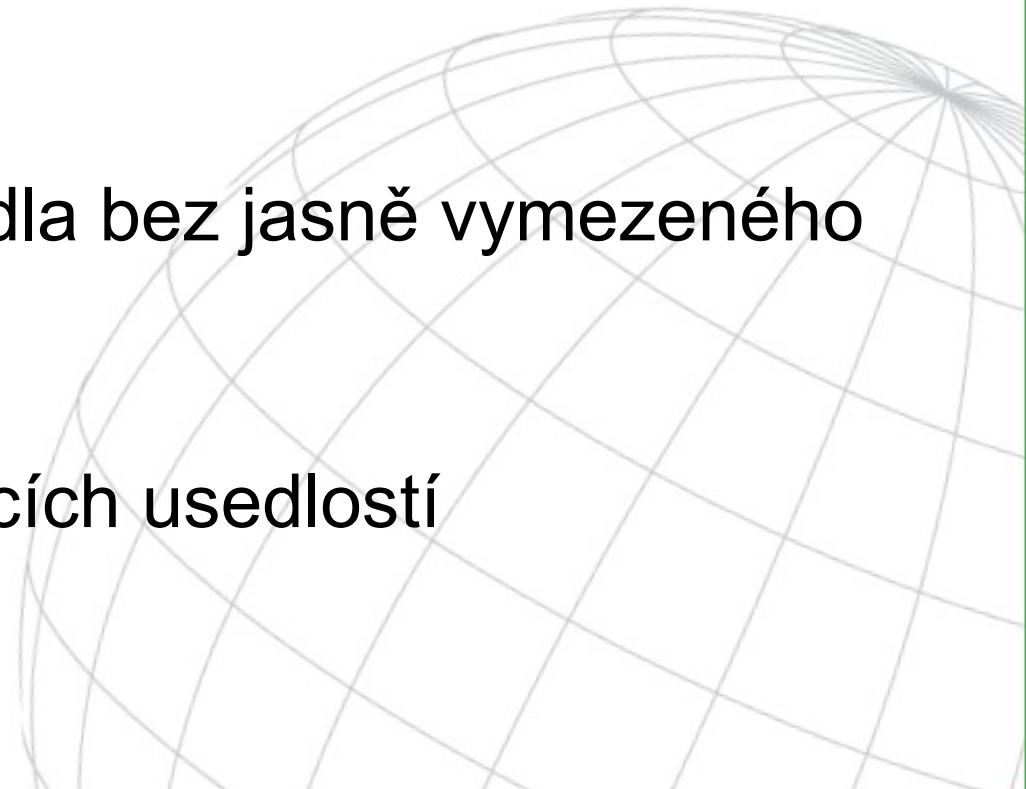
- Raný středověk
  - Na základě straších sídel
  - Centrum kostel (zpravidla vyvýšený)
  - Domy u vodních zdrojů
- Vrcholný středověk
- 18. a 19. století – většinou geometrický půdorys

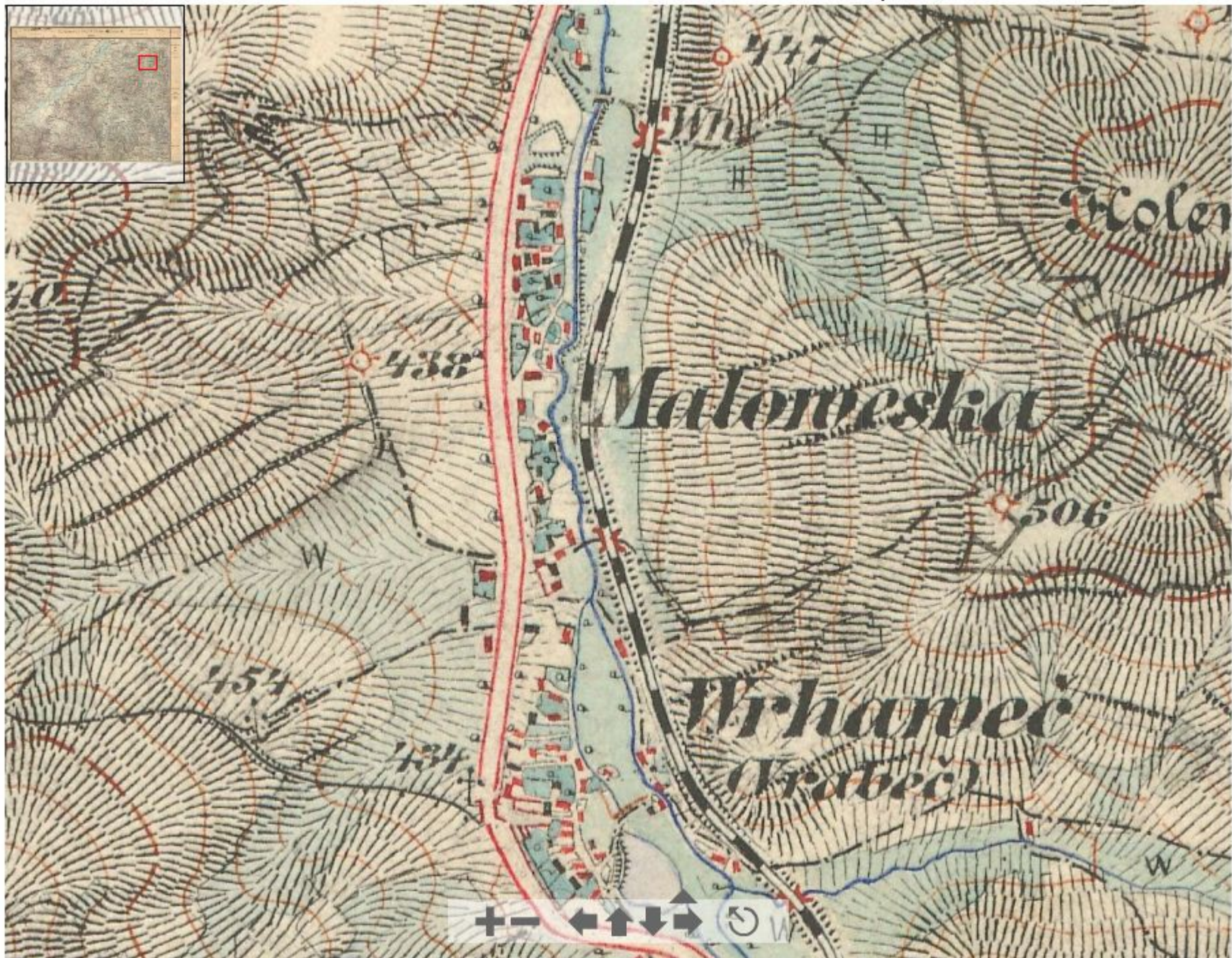

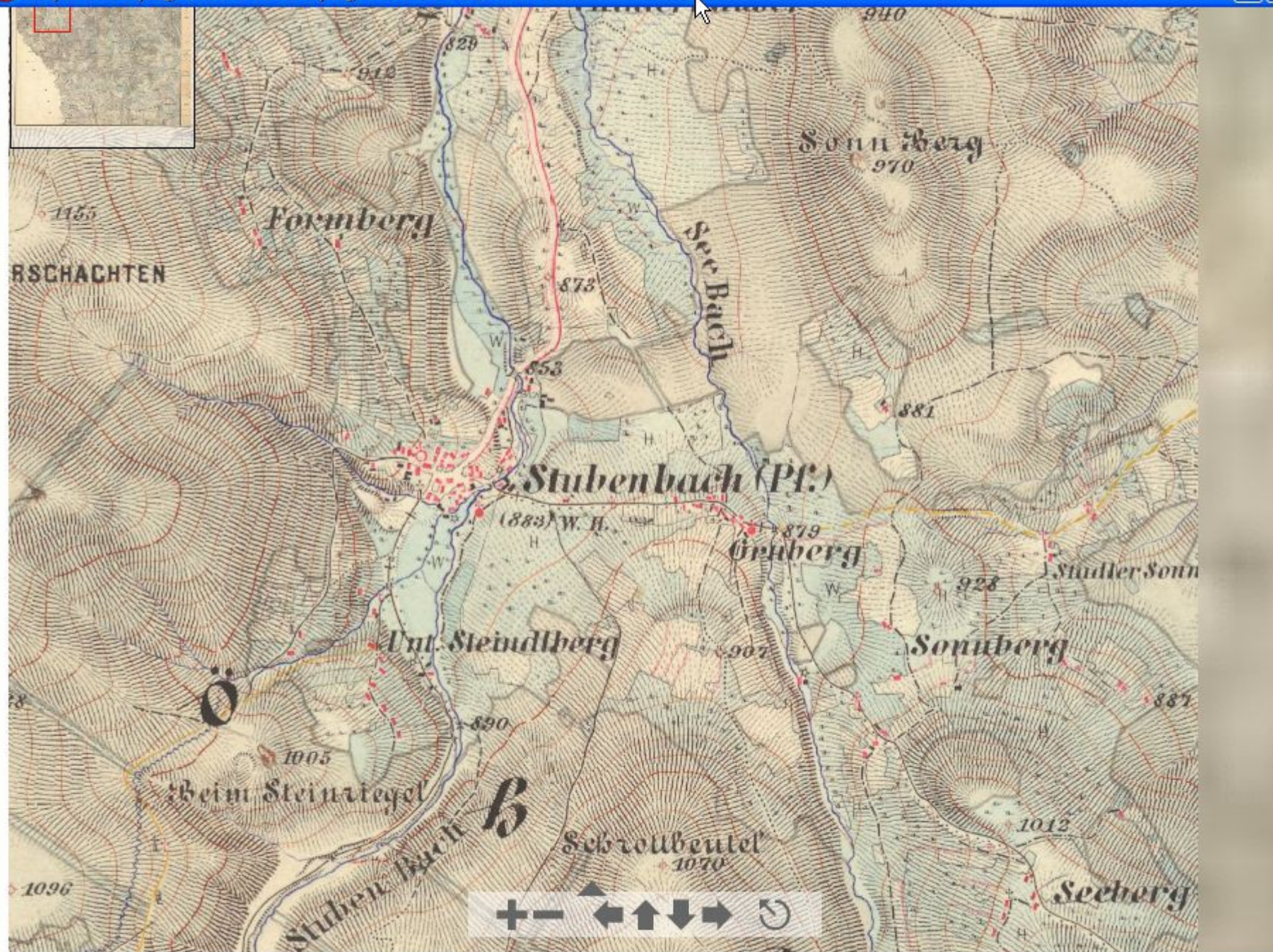
Vrcholný středověk

- Kolonizace (horské oblasti)
- Vznikla současná struktura osídlení
- Semknuté obce
  - Návesní
  - Ulicová
- Rozptýlené obce (zpravidla bez jasně vymezeného ústředního prostoru)
  - Údolní lánová
  - Seskupení volně stojících usedlostí

Teorie zabývající se systémem osídlení

Teorie centrálních míst

Difúzní teorie – Hudsonův a Vanceův model

Zipfova křivka

Teorie městských systémů

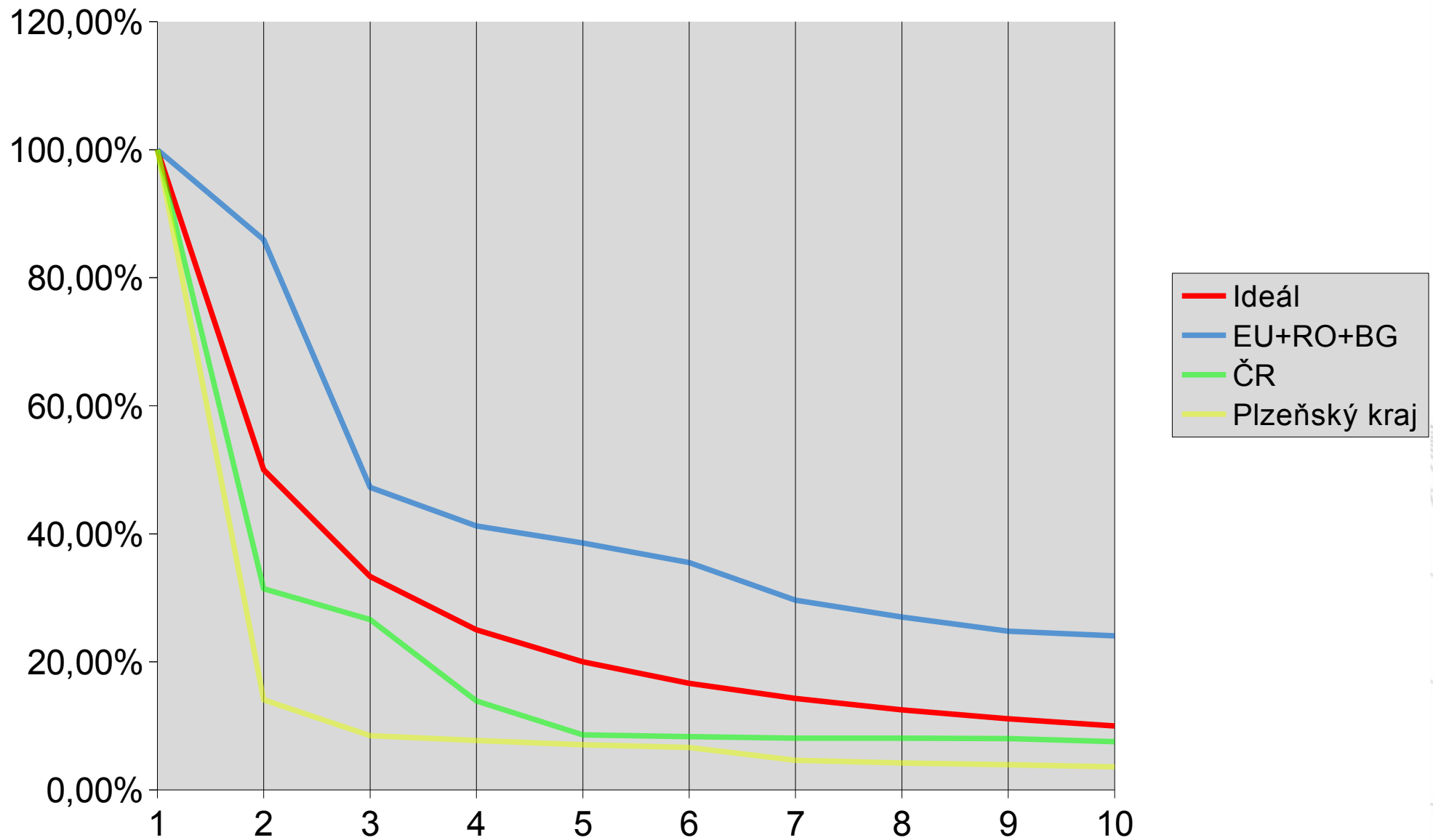

Zipfova křivka (Rank size rule)

- Zipfův zákon – četnost jevu je nepřímo úměrná pořadí
- Simuluje rozložení sídel podle velikosti v rámci sídelního systému uvnitř státu
- Určuje vztah mezi velikostí města a jeho pořadím v rámci sídelního systému
- Počet obyvatel nejlidnatějšího města se rovná součinu počtu obyvatel libovolného menšího města a jeho pořadí v rámci celého sídelního systému
- Tento model je vhodný především pro oblasti (státní celky), ve kterých se vyskytuje jedno nadprůměrně velké město

$$P_r = P_1 \times r^{-1}$$

Zipfova křivka

Teorie městských systémů

- Zaměřuje se na **dynamické vlastnosti** městských systémů, především nejrůznější růstové impulsy.
- Rozeznáváme **národní centra, urbanizační centra, regionální centra a lokální centra** (podobnou hierarchii mají i příslušné systémy)
- Základem je rozlišování přímé vzdálenosti a tzv. **hierarchické vzdálenosti** – například města nižšího řádu, která leží blízko tzv. národního centra (největšího města), jsou ve výhodě oproti městům na stejné významové hierarchické úrovni, ale vzdálenějším od centra
- Tyto výhody, resp. nevýhody vyplývají především z rychlosti šíření nových informací (tzv. inovací) – **teorie difúze inovací**

Teorie difúze informací

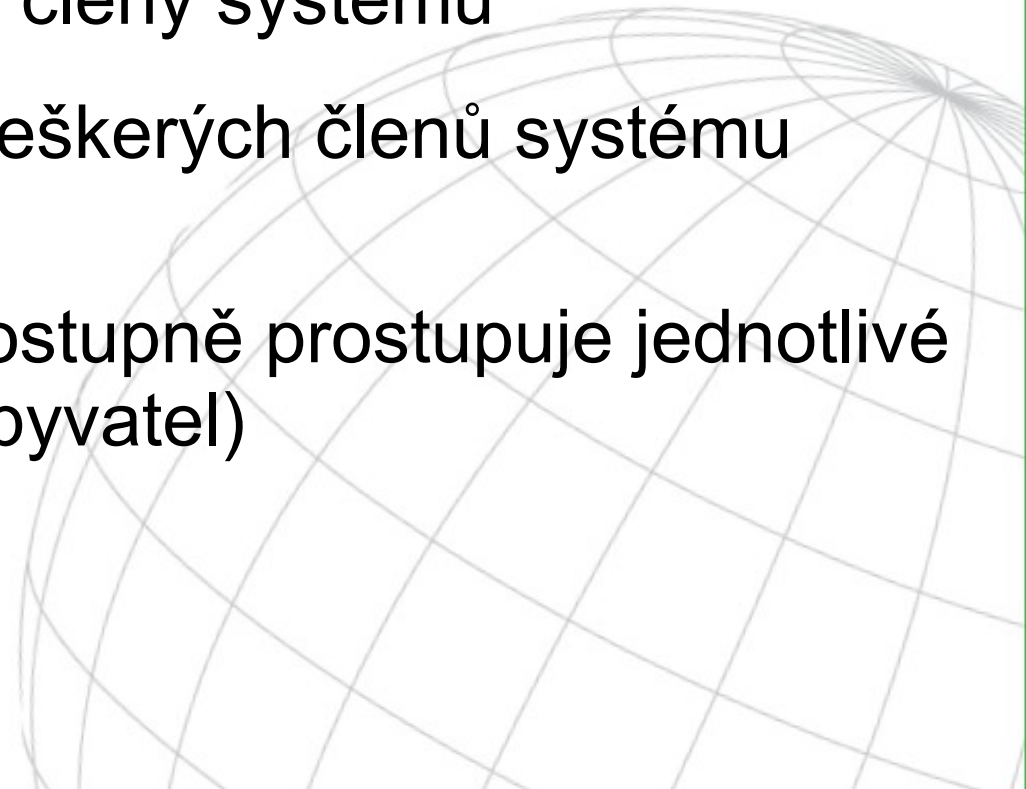
4 základní typy šíření informací

Relokační – pohybují se nositelé informací

Expanzivní – informace se šíří postupně pomocí kontaktů mezi jednotlivými členy systému

Infekční – inovace se týká veškerých členů systému (všech obyvatel)

Hierarchická – informace postupně prostupuje jednotlivé vrstvy systému (skupiny obyvatel)

Příklady typů difúze

Relokační infekční difúze – migrační trendy

Relokační hierarchická difúze – vysílání expertů do zahraničí

Expanzivní infekční difúze – šíření módních trendů

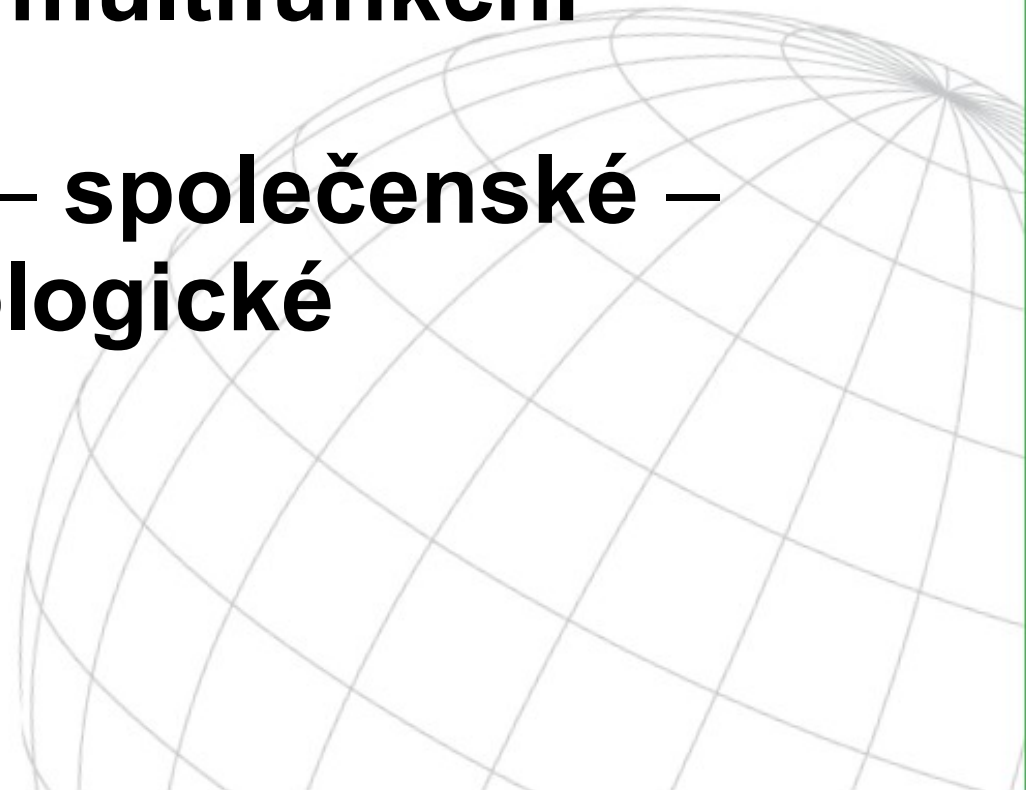
Expanzivní hierarchická difúze – šíření nových technologií mezi odborníky

Bariéry v šíření informací

**Bariéry odrážející – propouštějící –
absorpční – multifunkční**

**Bariéry fyzické – společenské –
technologické**

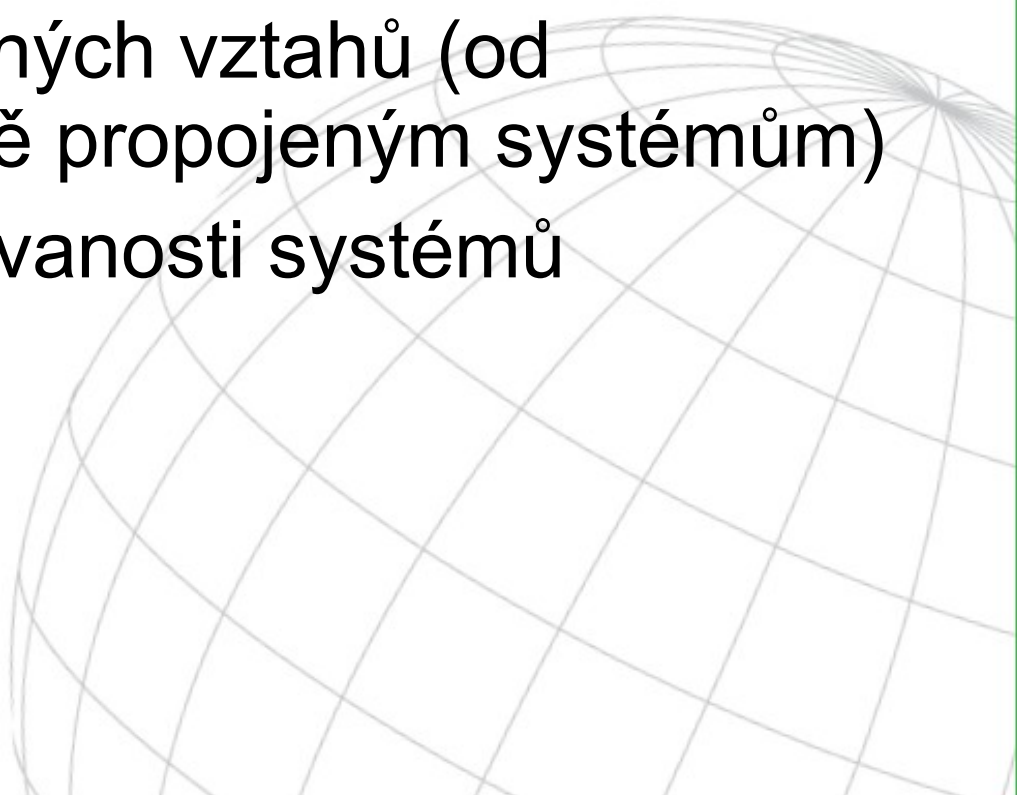

Interdependece sídel

- Míra provázanosti
- Intenzita vztahů mezi sídly na národní (regionální) úrovni

	Vysoká otevřenost	Nízká otevřenost
Nízká interdependence	Malý kontakt s národními sídly, velký vnější vliv – koloniální přístavní města	Nízká úroveň kontaktů jak s okolními sídly, tak s vnějším světem – středověká evropská města
Vysoká interdependence	Silné vztahy a provázanost s blízkým i vzdáleným okolím – současná evropská města	Silné národní vztahy (vztahy s okolními sídly), oslabená otevřenost vůči vnějšímu světu – americká města nebo socialistická města

Trendy sídelního systému

- Zvyšování počtu funkcí, která sídla plní vede k jejich specializaci (územní dělba práce)
  - Nárůst potřeby vzájemných vztahů (od izolovaných k vzájemně propojeným systémům)
  - Prohlubování strukturovanosti systémů
-

NUTS

- La Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques
- Statistický úřad Evropských společenství (Eurostatem)
- 1.1. 2000 vstoupila v ČR v platnost **Klasifikace územních statistických jednotek CZ-NUTS**
  - NUTS 0 – NUTS 3 – podle pravidel EU
  - NUTS 4 – pouze pro potřeby ČR

Level	Minimum	Maximum
NUTS 1	3 million	7 million
NUTS 2	800 000	3 million
NUTS 3	150 000	800 000

CZ-NUTS

Klasifikace NUTS	Úroveň	Počet znaků	Pozice v kódu	Územní jednotka	Počet územních jednotek *)	Hodnoty kódu
Oddíl	NUTS 0	2	1-2	stát	1	CZ
Pododdíl	NUTS 1	1	3	území	1+1	0, Z
Skupina	NUTS 2	1	4	obslat	8+1	1-8, Z
Podskupina	NUTS 3	1	5	kraj	14+1	0-3, Z
Třída	NUTS 4	1	6	okres	91+1	1-9, A-F, Z

*) na každé z úrovní NUTS 1 až NUTS 4 je vytvořena jedna územní jednotka Extra-Regio s kódem „Z“ na příslušné pozici, která je určena pro lokalizaci ekonomického území jež nelze přiřadit ke konkrétnímu regionu, viz Nařízení 1059/2003, odst. (12).

CZ-NUTS – Plzeňský kraj

CZ - Česká republika (NUTS 0)

CZ0 – Česká republika (NUTS 1)

CZ03 – Jihozápad (NUTS 2)

CZ032 – Plzeňský kraj (NUTS 3)

CZ0321 – okres Domažlice (NUTS 4)

CZ0322 – okres Klatovy

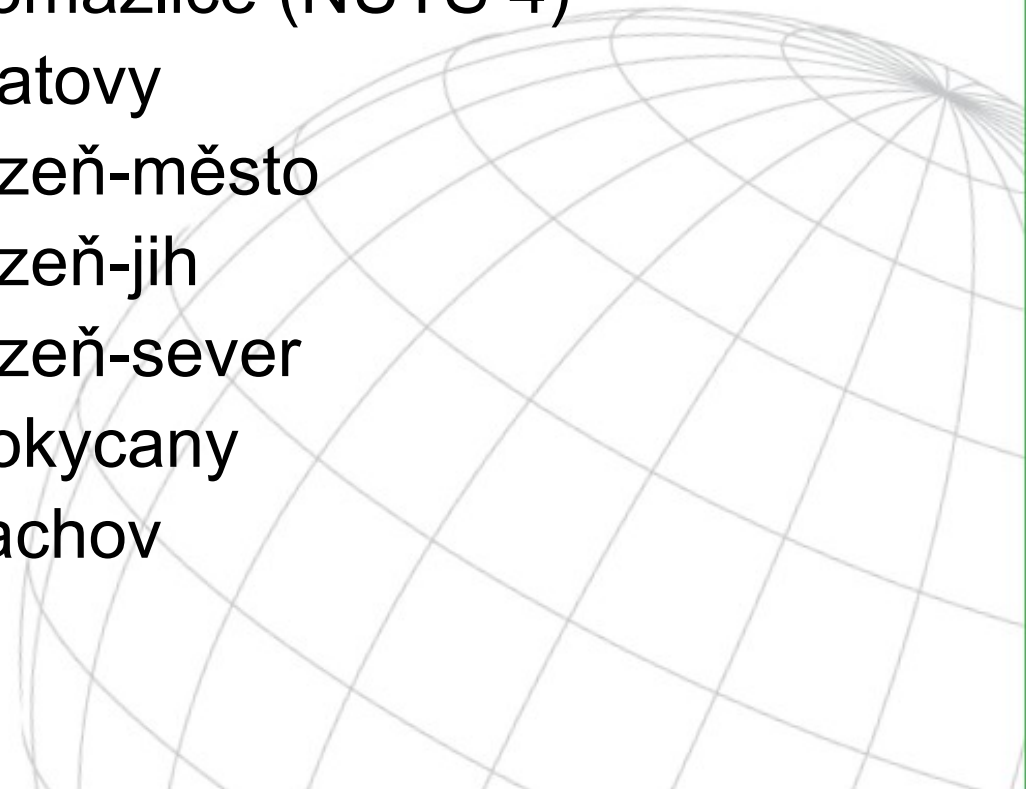
CZ0323 – okres Plzeň-město

CZ0324 – okres Plzeň-jih

CZ0325 – okres Plzeň-sever

CZ0326 – okres Rokycany

CZ0327 – okres Tachov

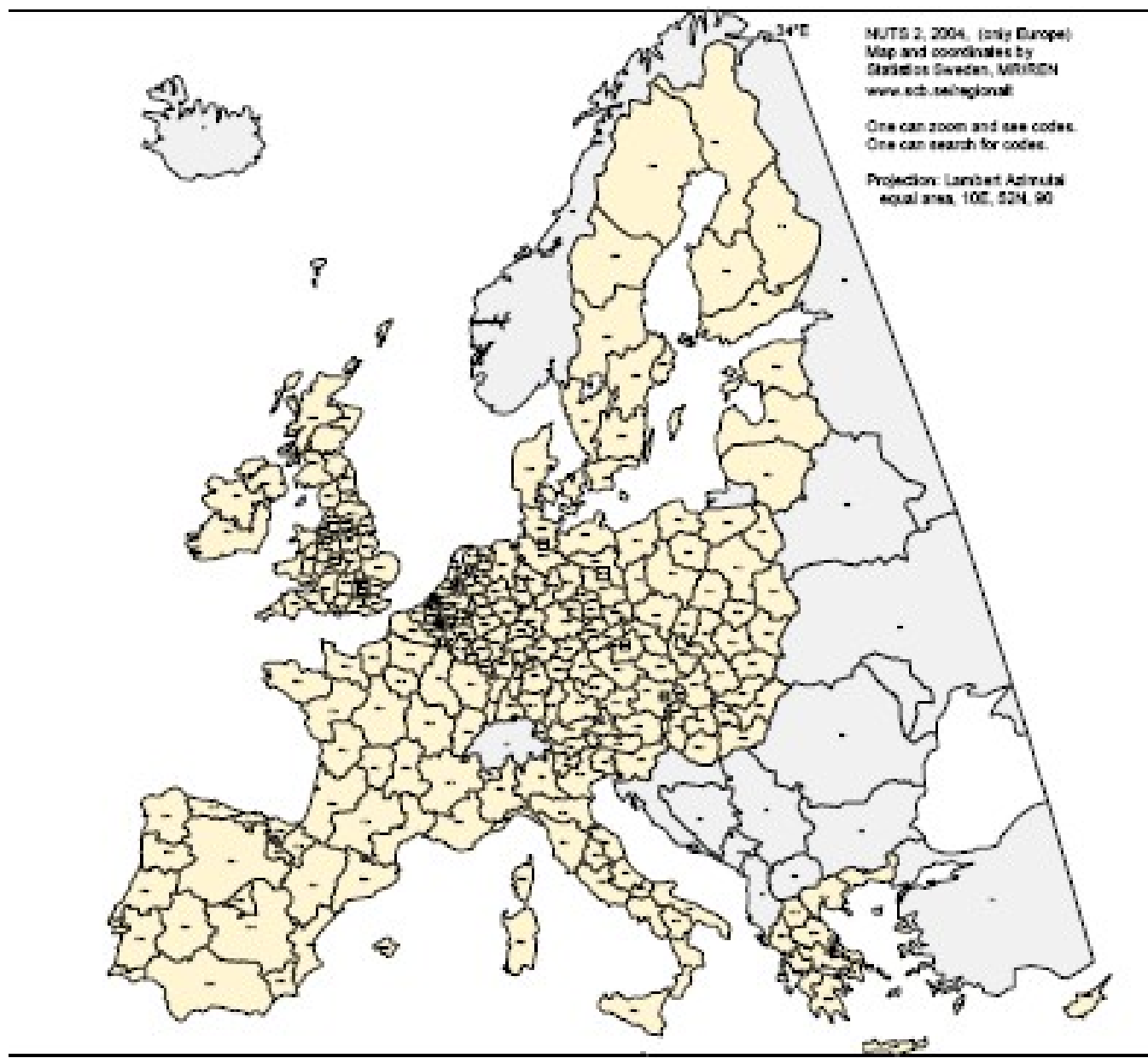

NUTS 2 – ČR

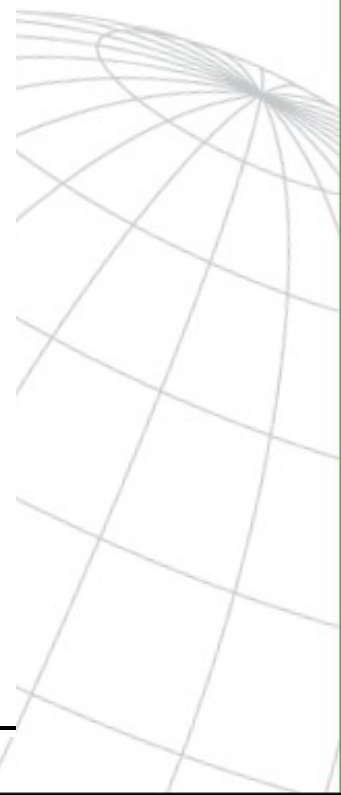
NUTS 2

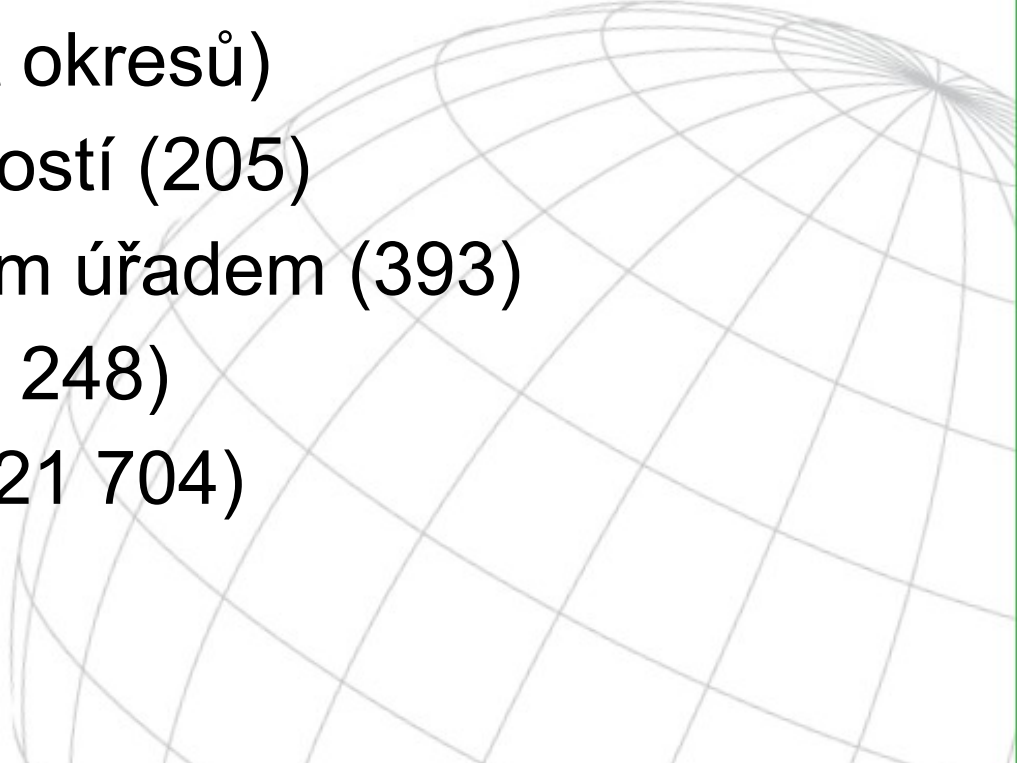
NUTS 2, 2004, (only Europe)
Map and coordinates by
Statistik Sweden, MRISON
www.scb.se/regionalf

One can zoom and see codes.
One can search for codes.

Projection: Lambert Azimuthal
equal area, 10E, 50N, 90

Sídla v ČR (k 6.3.2006)

- Hlavní město (1)
  - Krajská města (14 = počet krajů, včetně Prahy)
  - Statutární města (20, včetně Prahy)
  - Okresní města (91 = počet okresů)
  - Obce s rozšířenou působností (205)
  - Obce s pověřeným obecním úřadem (393)
  - Obce a vojenské újezdy (6 248)
  - Základní sídelní jednotky (21 704)
-

Sídla – Plzeňský kraj

